

Р. І. Олексенко,
*к. е. н., доцент кафедри менеджменту і туристичної індустрії,
МДПУ ім. Б. Хмельницького*
Ю. О. Лопушанська,
І. О. Краскова,
С. С. Снежко,
ст. 5 курсу спец. «Менеджмент»

ЯКІСТЬ - ЗАПОРУКА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Розглянуто вплив якості на конкурентоспроможність продукції. Розглянуті показники та фактори які впливають на якість продукції.

The influence of money on product competitiveness. Considered parameters and factors that affect the quality of the product.

Ключові слова: *якість, конкурентоспроможність, продукція, ринок, стандарт якості, сертифікація, стандартизація.*

Key words: *quality, competitiveness, produce, market, standard quality certification, standardization.*

Постановка проблеми. Virшення проблеми підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств починається із перегляду підходів до забезпечення якості продукції, що виробляється. Згідно з сучасними підходами якість є універсальним і всеосяжним поняттям, під яким розуміється не тільки якість продукції та послуг, які ми споживаємо, а й якість навколишнього середовища, якість людських стосунків, якість життя в цілому. Ми розглядаємо якість лише з точки зору виготовлення продукції, тому якість постає мірою взаємовідносин суб'єктів господарювання в процесі ведення якісного бізнесу та випуску якісної продукції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Менеджмент якості спрямовано не лише на сферу управління якістю в організації, він охоплює всю систему менеджменту компанії, спираючись на комплексний підхід до управління всіма процесами. Виходячи з цього, вивчення даної теми набуває особливого значення.

Дослідженнями в сфері якості продукції займалися такі вчені, як: А. Гусаров, В. Момот, В. Кривощоків, О. Глудкін, В. Гіссин, Ю. Лопатинський, И. Мазур, В. Шапіро, О. Мороз, Л. Ткачук, О. Царенко, А. Гличев, М. Круглов, М. Шаповал та ін.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є дослідження проблем якості продукції, впливу якості на конкурентоспроможність підприємств, а також пошук шляхів подолання виявлених проблем.

Результати дослідження. У довгостроковий період існує тенденція до послідовного підвищення якості продукції. Це - об'єктивний процес, спричинений дією закону зростаючих потреб. Проте згадана тенденція на окремих відрізках часу не в змозі рельєфно проявитися через існування специфічного взаємозв'язку обсягу пропозиції продукції і вимог споживачів до її якості. В умовах дефіциту, коли пропозиція відстає від попиту, вимоги до якості продукції знижуються і нерідко істотно. Водночас з насиченням ринку продукцією її якість виступає на перший план, всезростаючі вимоги до неї поступово стають однією з основних рушійних сил виробництва[6].

Якість продукції — це сукупність її властивостей, що характеризують міру спроможності даної продукції задовольняти потреби споживачів згідно з її цільовим призначенням. Як переконує світовий досвід, якість продукції є функцією від рівня розвитку науково-технічного прогресу і ступеню реалізації його результатів у виробництві. Чим вища якість продукції, тим повніше задовольняються потреби споживачів і ефективніше вирішуються соціально-економічні проблеми розвитку суспільства.

Сільськогосподарська продукція має різне цільове призначення. Згідно з цим критерієм вона поділяється на три типи: кінцевого споживання, проміжну і сировину. До продукції кінцевого споживання відносять ту продукцію, яка завдяки своїм біологічним якісним характеристикам безпосередньо

використовується для особистого споживання (свіжі овочі, фрукти, ягоди, незбиране молоко тощо). Продукція, призначена для подальшого використання в сільськогосподарському виробництві в наступних циклах відтворення, називається проміжною (насіння, садивний матеріал, корми). Сільськогосподарська сировина (сировинні ресурси) представлена тими видами продукції, які використовуються для промислової переробки (цукровий буряк, технічні сорти картоплі, значна частка зерна, льонопродукція, соняшник тощо).

Кожному з цих типів продукції притаманні свої показники якості. Під показником якості розуміють кількісний вираз однієї або кількох однорідних властивостей продукції, що задовольняють певні потреби споживачів стосовно до її цільового призначення й умов використання. При обґрунтуванні показників якості й встановленні їх конкретних рівнів за певними видами продукції потрібне комплексне врахування таких чотирьох факторів:

- вимог (бажань) безпосередніх споживачів: населення, переробних підприємств, аграрних підприємств, що використовують проміжну продукцію;
- реальних можливостей досягнення встановлених показників якості за даного рівня розвитку продуктивних сил (техніки, технології, кваліфікації кадрів);
- наявності розроблених методик, способів, прийомів визначення показників якості й контролю за їх формуванням;
- забезпечення матеріального стимулювання виробників за досягнення кращих показників якості та встановлення матеріальної відповідальності за їх зниження.

У вітчизняній економічній літературі й практиці господарської діяльності розрізняють такі показники якості[7].

Біологічні показники характеризують придатність сільськогосподарської продукції до споживання в їжу. Вони залежать від біологічних і фізіологічних особливостей рослин і тварин, у процесі вирощування і догляду яких одержують цю продукцію. Серед даних показників найважливіше значення має вміст у продукції макро - і мікроелементів, білка, вітамінів, цукру, крохмалю, жиру тощо. Для багатьох видів продукції важливе значення має також її зовнішній вигляд.

За допомогою біологічних показників робиться висновок про прийнятність чи неприйнятність відповідного виду продукції для споживання і забезпечення нормальної життєдіяльності організму людини. Слід пам'ятати, що біологічні показники якості динамічні, досить істотно залежать від погодних і ґрунтових умов, можуть поліпшуватися або погіршуватися під впливом людини. Наприклад, при дотриманні всіх агротехнічних вимог при вирощуванні і збиранні озимої пшениці та доробці зерна вміст білка в ньому може підвищуватися, за інших однакових умов, на 6 і більше процентних пунктів[8].

Показники технологічності характеризують такі властивості сільськогосподарської продукції, які є необхідними і водночас надто важливими для її ефективного промислової переробки або для виробничого використання в наступних циклах сільськогосподарського виробництва. За цими показниками оцінюють якість проміжної продукції і сільськогосподарських сировинних ресурсів. Наприклад, насіння зернових повинне мати відповідну схожість, сортову чистоту, вологість, не перевищувати граничну межу засміченості тощо.

Показники технологічності проміжної продукції справляють безпосередній вплив на продуктивність сільськогосподарського виробництва в його наступних стадіях (насіння — на рівень урожайності культур, корми — на продуктивність тварин), а сільськогосподарської сировини — на продуктивність і ефективність роботи переробних підприємств, кількість та якість кінцевої продукції, що ними виробляється[9].

Показники транспортабельності важливі для всіх трьох типів сільськогосподарської продукції — кінцевого споживання, проміжної, сировини, оскільки характеризують ступінь її придатності до перевезення і до вантажно-розвантажувальних робіт відповідними засобами і способами. Найважливішими показниками транспортабельності є клас і габарити вантажу (продукції), витрати часу і коштів для підготовки продукції до перевезення, вартість тари і пакування, витрати на вантажно-розвантажувальні роботи, вартість перевезення.

Показники надійності важливі на всіх етапах руху продукції до споживання — особистого чи виробничого. Вони свідчать про придатність продукції до збереження біологічних і ряду технологічних показників якості при її зберіганні і транспортуванні. Кількісно показники надійності вимірюються строком зберігання продукції за різних методів його здійснення і відстанню її перевезень на дорогах різного класу[11].

Показники екологічності дають змогу судити про екологічну чистоту продукції та її придатність до споживання в їжу людьми або для годівлі тварин з точки зору нешкідливості їх впливу на стан живого організму. До цих показників відносять вміст у продукції радіонуклідів, нітратів, нітритів, залишків пестицидів та інших небезпечних для життя людей елементів і речовин, що повинні особливо ретельно контролюватися з метою недопущення перевищення їх концентрації понад гранично допустимі норми.

Показники безпеки представлені тими особливостями або властивостями сільськогосподарської сировини, що характеризують ступінь безпеки працівників у процесі її виробництва і виробничого використання. Ці показники, як і показники екологічності, повинні жорстко контролюватися з метою здійснення відповідних застережних заходів. Наприклад, у постчорнобильські часи ретельно контролюється

показник вмісту радіонуклідів у пилю, що утворюється при переробці льоносоломки або трести на льонозаводах.

Економічні показники характеризують ступінь економічної вигоди виробництва сільськогосподарським товаровиробником продукції (товару) відповідної якості. Найважливішими з них є: ціна за одиницю продукції; прибуток на одиницю продукції; цінова конкурентоспроможність продукції; частка продукції, на яку одержано сертифікат якості; частка експортованої продукції в загальному обсязі її реалізації.

Естетичні показники мають особливе значення для кінцевої продукції, що споживається у свіжому вигляді, і для товарів широкого вжитку. Вони характеризують товарний вигляд продукції (наявність тургору, розмір, колір, а для товарів широкого вжитку ще й цілісність композиції, досконалість виробничого виконання продукції, раціональність форми тощо).

Патентно-правові показники притаманні тим видам продукції, які захищені патентом. Вони описують якість нових винаходів, утілених у товар, їх вагомість. Водночас патентно-правові показники характеризують і патентну чистоту товару, тобто можливість безперешкодної реалізації його на внутрішньому і зовнішньому ринках[13].

В умовах ринкової економіки якість продукції відіграє надзвичайно важливу роль у підвищенні її конкурентоспроможності. Економічне суперництво підприємств, окремих об'єднань, боротьба їх за ринки збуту зосереджуються не тільки на ціні, а й значною мірою на нецінових факторах. Серед цих факторів — реклама, створення сприятливих умов для реалізації продукції, забезпечення (за необхідності) післяпродажного обслуговування покупців — особливе місце займає якість продукції. Зрозуміло, що за однакової ціни більшим попитом користуватиметься продукт, який має вищу якість. Водночас істотне поліпшення підприємством якості продукції порівняно з аналогічною продукцією конкурентів дає йому можливість підвищувати ціну на неї, не втрачаючи при цьому своїх споживачів, а в рідких випадках навіть збільшуючи обсяг продажу.

Викладене дає підстави сформулювати поняття конкурентоспроможності продукції за якістю як сукупність її властивостей і характеристик, що забезпечують задоволення потреб споживачів на вищому або однаковому рівні з аналогічною продукцією конкурентів за прийнятною для них (споживачів) ціною. Конкурентоспроможність продукції за якістю підвищує і конкурентоспроможність підприємства як суб'єкта ринку, під якою розуміють його здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію і забезпечувати її збут. Якісна продукція забезпечує вищу прибутковість виробництва і фінансову стійкість підприємства, підвищує його імідж, сприяє виходу підприємства на світовий ринок, повніше задовольняє потреби суспільства в ній, завдяки чому в державі формується більш сприятливий соціально-психологічний клімат.

Завдяки поліпшенню якості і раціональному використанню інших нецінових факторів підприємство може одержати не тимчасові переваги над конкурентами, як при зниженні ціни, а довготривалі, оскільки останнім потрібно досить багато часу, щоб удосконалити товар і внести необхідні зміни в технологію його виробництва[1].

У підвищенні якості продукції особливо важливу роль відіграють її стандартизація і сертифікація. В нашій країні правові та організаційні засади стандартизації, спрямовані на забезпечення єдиної технічної політики в цій сфері, регулюються Законом України «Про стандартизацію» (травень 2001 р.).

Відповідно до згаданого Закону стандартизація визначається як діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування в певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів чи послуг їх функціональному призначенню, усунення бар'єрів у торгівлі і сприяння науково-технічному співробітництву[2].

Основними принципами і метою стандартизації є забезпечення безпеки для життя та здоров'я людини, тварин, рослин, охорона здоров'я; сприяння усуненню технічних бар'єрів у торгівлі; врахування сучасних досягнень науки і техніки, а також стану національної економіки; забезпечення участі в розробці стандартів юридичних та фізичних осіб — розробників, виробників, споживачів; добровільність вибору виробниками видів стандартів при виробництві продукції чи її постачанні; пріоритетність прямого впровадження в Україні міжнародних та регіональних стандартів; дотримання міжнародних та європейських правил і процедур стандартизації.

Результатом стандартизації є нормативні документи в даній сфері. Вони встановлюють правила, загальні принципи чи характеристики різних видів діяльності або їх результатів. Такими нормативними документами є стандарт, кодекс ustalеної практики і технічні умови.

Стандарт — це документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі, та розроблений у встановленому порядку на основі консенсусу (загальної згоди)[2].

Стандарти є тим зразком, еталоном якості, до якого повинні прагнути виробники. Водночас вони встановлюють межу якості, нижче якої продукція (роботи, послуги) вважається некондиційною, тобто нестандартною. Стандарти передбачають також диференціацію продукції за якістю: категорії, класи, сорти, відповідно до яких здійснюється матеріальне стимулювання виробників. Дотримання вимог стандартів забезпечує виробництво продукції, що відповідає кращим вітчизняним і зарубіжним зразкам, її

конкурентоспроможність на світовому ринку, вдосконалення номенклатури виробів, підвищення рівня уніфікації, охорону навколишнього середовища і здоров'я людини.

Кодекс ustalenoї практики¹ (звід правил) — це документ, що містить практичні правила чи процедури проектування, виготовлення, монтажу, технічного обслуговування, експлуатації обладнання, конструкції чи виробів. Як бачимо, кодекс ustalenoї практики не стосується безпосередньо продукції, а регламентує процес її виготовлення. Він може бути самостійним стандартом, або його частиною, або окремим документом[7].

Технічні умови — це нормативний документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинні відповідати продукція, послуги чи процеси. Як і кодекс ustalenoї практики, він також може бути стандартом, його частиною або окремим документом[8].

Залежно від рівня суб'єкта стандартизації, який приймає чи схвалює нормативні документи у сфері стандартизації, розрізняють такі їх види:

1. національні стандарти, кодекси ustalenoї практики та класифікатори, прийняті чи схвалені центральним органом виконавчої влади у сфері стандартизації;

2. стандарти, кодекси ustalenoї практики та технічні умови, прийняті чи схвалені іншими суб'єктами стандартизації. Ними можуть бути центральні органи виконавчої влади республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання та їх об'єднання. Їм надається право встановлювати нормативні документи у відповідних сферах діяльності та в межах їх повноважень. Вказані види стандартів повинні відповідати умовам ринку, сприяти розвитку вільної торгівлі і підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції;

3. міжнародні (регіональні) стандарти — стандарти, що прийняті відповідно міжнародним та регіональним органом стандартизації (органом певного географічного або економічного простору). Ці стандарти можуть впроваджуватися як національні за умови їх прийняття центральним органом виконавчої влади у сфері стандартизації;

4. стандарти підприємств. Окремими підприємствами можуть розроблятися стандарти на продукцію (роботи, послуги), що використовуються та є обов'язковими в тому господарстві, яке його розробило і впровадило. Наприклад, у сільськогосподарських підприємствах можуть бути розроблені стандарти на виконання окремих технологічних операцій (оранки, посіву, збирання, формування густоти рослин тощо) або на окремі види проміжної сільськогосподарської продукції, що використовується для виробничого споживання (наприклад, корми)[12].

Стандарти перших двох видів застосовуються на добровільних засадах. Проте згідно із Законом «Про стандартизацію» їх застосування в цілому чи окремих положень цих стандартів стає обов'язковим для всіх суб'єктів господарювання, якщо це передбачено в технічних регламентах чи інших нормативно-правових актах.

Технічний регламент або інший нормативно-правовий акт приймається органом державної влади. В ньому встановлюються технічні вимоги до продукції, процесів чи послуг безпосередньо або через посилання на стандарти[13]. Обов'язковими вимогами, що встановлюються технічним регламентом та іншими нормативно-правовими актами, є: захист життя, здоров'я та майна людини, захист тварин і рослин, охорона довкілля, безпека продукції, процесів і послуг, усунення загрози для національної безпеки країни тощо. Стандарти також обов'язкові для учасників угоди щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній є посилання на певні стандарти. Вони можуть бути обов'язковими і для виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначення цих стандартів у її маркуванні, а також у разі отримання ними сертифіката щодо дотримання вимог стандартів[14].

Станом на 2002 р. Україна зробила лише перші кроки до впровадження нових стандартів з орієнтацією на міжнародні, зокрема на стандарти ISO 9000. Тому в практиці на цьому етапі широко використовуються ДЕСТ — державні стандарти, ГОСТ — стандарти колишнього СРСР.

Наведемо приклад діючого у (2002 р.) стандарту на молоко коров'яче, який введений з метою істотного підвищення якості цієї продукції. Згідно з вимогами стандарту молоко при закупівлі підрозділяється на три сорти: вищий, перший і другий. Молоко повинно бути одержано від здорових корів, охолодженим і профільтованим. Стандартом регламентується тривалість зберігання молока у виробника до закупівлі. Вона не повинна перевищувати 24 год. за температури зберігання не вище 4°C, 18 год. — 6°C і 12 год. — за температури не вище 8°C. Воно оцінюється за такими показниками якості: густиною, кислотністю, загальним бактеріальним обсіменінням, вмістом соматичних клітин, чистотою (наявністю механічних домішок), вмістом жиру і білка.

Густина молока не повинна бути меншою 1027 кг/м³ за температури 20°C або відповідати точці замерзання -0,52°C. Якщо показники густини менші за зазначений рівень, це свідчить про наявність у молоці домішок води. Кислотність — важливий показник, що характеризує технологічну якість молока, можливість його використання для виробництва таких цінних продуктів, як сири. Для вищого і першого сортів молока кислотність повинна бути в межах відповідно 16—17 і 19° Т (Тернера), для другого — 20° Т. Даним стандартом підвищені вимоги до бактеріальної забрудненості молока, хоч вони поки що уступають рівню вимог, які застосовуються в країнах ЄС. Для вищого сорту цей показник якості не повинен бути більше 300 тис. бактерій на 1 см³, для першого — 500 тис. і другого — 3000 тис. бактерій на 1 см³ (у

країнах ЄС — не більше 100 000). Для забезпечення цього показника якості слід пам'ятати, що в охолоджену до 10°C молоці бактерії практично не розвиваються протягом 12 год, а при охолодженні зразу після доїння до 4°C — 48 год[20].

У даний стандарт вперше включені вимоги до обмеження вмісту в молоці соматичних клітин (епітеліальних клітин, молозива тощо), оскільки вони істотно погіршують його технологічність. Загальна кількість цих клітин для вищого сорту не повинна перевищувати 500 тис. на 1 см³, для першого і другого сортів — відповідно 600 і 800 тис./см³ (у країнах ЄС — до 400 000).

У стандарті, що розглядається, вперше включені вимоги щодо вмісту в молоці білка як важливого показника, що характеризує біологічну повноцінність даного продукту. Вміст білка залежить від генетичних особливостей тварин і рівня їх відгодівлі. З підвищенням вмісту білка і жиру понад встановлені базисні норми підприємствам-виробникам виплачується надбавка до продажної ціни, а із зниженням цих показників — знижка.

Сертифікація — це процедура, за допомогою якої визнаний у встановленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем управління довкіллям, персоналу встановленим законодавством вимогам. Вона є важливою ланкою управління якістю продукції. В Україні питання сертифікації продукції регулюється Законом України «Про підтвердження відповідності» (травень 2001 р.). Підтвердження відповідності — це діяльність, наслідком якої є гарантування того, що продукція, системи якості, системи управління якістю, системи управління довкіллям відповідають встановленим законодавством вимогам[15].

Кабінет Міністрів України затверджує нормативно-правовий акт — Технічний регламент з підтвердження відповідності, в якому містяться: опис видів продукції, що підлягає обов'язковому підтвердженню відповідності; вимоги безпеки для життя та здоров'я людини, тварин, рослин, а також майна та охорони довкілля; процедури підтвердження відповідності цим вимогам; правила маркування і введення продукції в обіг. Із введенням у дію цього нормативно-правового акта спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері підтвердження відповідності офіційно публікує перелік національних стандартів, добровільне застосування яких виробником чи постачальником сприймається як доказ відповідності продукції вимогам технічних регламентів[18].

Існують істотні відмінності підтвердження відповідності в законодавчо регульованій сфері (сфера, в якій вимоги до продукції та умови введення її в обіг регламентуються законодавством) та в законодавчо нерегульованій сфері. В першій з них підтвердження відповідності є обов'язковим для виробника і постачальника, в другій — на добровільних засадах.

Відповідність продукції вимогам законодавства засвідчується декларацією про відповідність або сертифікатом відповідності. Декларацію про відповідність продукції складає виробник, якщо це передбачено технічним регламентом з підтвердження відповідності на цей вид продукції. При цьому виробник повинен надати органам, що здійснюють державний нагляд у сфері підтвердження відповідності, необхідну документацію, яка підтверджує об'єктивність декларування[16].

Сертифікація в законодавчо регульованій сфері проводиться по тих видах продукції і згідно з вимог, які передбачені технічним регламентом з підтвердження відповідності. Сертифікацію здійснюють акредитовані спеціально уповноважені органи із сертифікації. В разі позитивного рішення цей орган видає виробникам сертифікат відповідності — документ, який підтверджує, що продукція, системи управління якістю, системи якості, системи управління довкіллям, персонал відповідають встановленим вимогам конкретного стандарту чи іншого нормативного документа, визначеного законодавством[17].

Виробник чи постачальник зобов'язаний наносити на продукцію національний знак відповідності в законодавчо регульованій сфері і тим самим засвідчувати відповідність позначеної ними продукції вимогам технічних регламентів. У разі підтвердження відповідності уповноваженим органом із сертифікації до національного знака відповідності додається ідентифікаційний номер цього органу.

В законодавчо нерегульованій сфері виробник може скласти декларацію про відповідність за власною ініціативою. Це ж стосується сертифікації продукції. Вона здійснюється на договірних засадах між виробником чи постачальником і органом із сертифікації.



Рис. 1. Комплекс чинних міжнародних стандартів ISO серії 9000

Нині обов'язковою умовою виходу на міжнародний ринок є наявність у продавця сертифіката відповідності, що засвідчує відповідність продукції вимогам міжнародних стандартів ISO серії 9000 (рис.1.), які швидко поширюються в світі і регулюють єдині всесвітні вимоги до систем якості фірм-постачальників[20]. Нині складається така ситуація, що фірми, які не володіють сертифікатом на систему якості, підтверджуючи тим самим її відповідність стандартам ISO серії 9000, майже не мають шансів на укладання більш-менш пристойного контракту і на участь у міжнародних тендерах, а їх товар оцінюється на світовому ринку в 2—4 рази дешевше[19].

Крім того, потрібно брати до уваги, що забезпечення якості відповідно до стандартів ISO серії 9000 — це умова необхідна, але не завжди достатня для гарантії конкурентоспроможності товару, оскільки багато фірм й далі вдосконалюють виробництво з орієнтацією на випуск товару з ще кращими якісними параметрами, ніж цього вимагають указані стандарти.

Висновки. Отже, проблема забезпечення якості продукції є комплексною: науковою, технічною, економічною і соціальною, і у вирішенні її повинні приймати участь висококваліфіковані спеціалісти, які вільно володіють сучасними методами управління якістю, незалежно від того, в якому секторі вони працюють: державному чи приватному, на великих підприємствах чи в малому і середньому бізнесі, тому що загальні принципи організації і забезпечення високої якості продукції та послуг не залежать від розміру підприємства

Перспективи подальших досліджень. На сьогодні в Україні система стандартизації та сертифікації відповідно до міжнародної системи якості ISO серії 9000 тільки набирає обертів. Споживачі з Євросоюзу не охоче закупають продукцію вітчизняних виробників з причини не відповідності їхнім стандартам якості. Для того щоб допомогти нашій країні Німеччина виділила кошти для створення та розвитку інфраструктур управління якістю на підприємствах України в рамках консультативної програми «Трансформ» [6].

З цього випливає, що дане питання є вкрай актуальне і потребує детального вивчення.[10]

Література:

1. Про державний нагляд за дотриманням стандартів, норм, правил і відповідальність за їх порушення. Декрет КМ України. // Відомості ВРУ. - 2001, №23.
2. Адлер Ю.П. Мотивация в системах качества // Стандарты и качество -2002, №5.-С.15-18.
3. Аронов И.З., Теплицкий А.А. Реклама качества и качество рекламы. Стандарты и качество. - 1998, № 8. - С.22-25.
4. Бойчик І.М., Харів П.С., Хопчан М.І. Економіка підприємства.- Львів Сполом, 2000.
5. Безверхний С. Решение проблем качества - на уровень национальной идеи. // Стандарты и качество. - 2002, № 10. - С. 19-21.
6. Браун М., Георги Д. Управление качеством: затраты и выгоды. Проблемы теории и практики управления. - 2000, № 1. - С.34-36. 12. Ворст И., Ревентлоу П. Экономика фирмы. - М.: Высшая школа, 1999.
7. Койфман Ю., Герус О., Кисільова Т. Міжнародна стандартизація та сертифікація систем якості. - Львів-Київ, 1999.
8. Кононенко І. Метод експрес-аналізу рівня конкурентоспроможності продукції. // Економіка України. - 2000, № 2. -С.38-40.
9. Методы обеспечения качества продукции // Стандарты и качество. 2000. №7.-С16-19.
10. Прес-служба «Щотижневика АПТЕКА» Якість — пріоритетний фактор забезпечення конкурентоспроможності.